

Кіра БАЙША,

orcid.org/0000-0002-4633-7579

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Херсонського національного технічного університету

(Херсон, Україна) bayshakira@gmail.com

РЕСУРСИ CLIL-ТЕХНОЛОГІЇ У ВИРІШЕННІ ПРОФЕСІЙНИХ І ОСВІТНІХ ЗАВДАНЬ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ЗВО

Стаття присвячена аналізу можливостей застосування CLIL-технології у вирішенні професійних і освітніх завдань підготовки здобувачів у закладах вищої технічної освіти. В статті обґрунтовується, що знання іноземної мови збільшує конкурентоздатність спеціаліста-випускника на ринку праці та сприяє міжнародній академічній і професійній мобільності. Також доведено, що технологія і методи предметно-мовного інтегрованого навчання є одним з ефективних освітніх ресурсів, що демонструє високу результативність, його доцільно використовувати у викладанні іноземної мови спільно з фаховими дисциплінами, розширюючи, таким чином, загальноосвітній простір здобувача за рахунок функціонального підходу до іномовної підготовки.

Розглянуто пріоритетні напрями впровадження підходів та моделей міждисциплінарної інтеграції за допомогою CLIL, визначено принципи та тренди світових викладацьких практик його застосування, проаналізовано фактори впливу і труднощі, які варто враховувати перед застосуванням CLIL технології. В результаті, до основних рис застосування CLIL-технології у вирішенні професійних і освітніх завдань підготовки здобувачів закладу вищої технічної освіти, віднесено: а) проведення діагностичного тестування, групування студентів і за потреби індивідуалізоване навчання; б) роботу з автентичними науково-технічними текстами, використання структур професійно-орієнтованої лексики і дискусії з науково-технічної проблеми за профілем освітньої діяльності; в) включення у освітній процес групових форм роботи у спеціальних профільних лабораторіях з різних тематичних напрямів; г) виконання дослідницьких міні-проектів як у лабораторіях, так і поза аудиторією, з обов'язковим описом технології або технічних об'єктів; д) розробка мовного пакету з певною кількістю кредитів для проходження повного курсу навчання за технічними спеціальностями.

Ключові слова: предметно-мовне інтегроване навчання, іноземна мова, заклади вищої технічної освіти.

Kira BAYSHA,

orcid.org/0000-0002-4633-7579

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages

Kherson National Technical University

(Kherson, Ukraine) bayshakira@gmail.com

RESOURCES OF CLIL-TECHNOLOGY IN SOLVING PROFESSIONAL AND EDUCATIONAL TASKS OF TECHNICAL UNIVERSITIES STUDENTS TRAINING

The article is devoted to the analysis of possibilities and CLIL-technology implementation in solving professional and educational tasks of training students in establishments of higher technical education. The article substantiates that knowledge of a foreign language increases the competitiveness of a university graduate in the labor market and promotes international academic and professional mobility. It has also been proved that the technology and methods of content and language integrated learning is one of the effective educational resources that demonstrates high efficiency, it should be used while foreign language teaching in conjunction with professional disciplines, thus expanding the general educational space through a functional approach to foreign language training.

Priority vectors of interdisciplinary integration approaches and model's implementation with the help of CLIL are considered, principles and trends of world teaching practices of its application are defined, factors of influence and difficulties which should be considered before implementation of CLIL technology are analyzed. As a result, the main features of the application of CLIL-technology in solving professional and educational tasks of training students in higher technical educational establishment include: a) diagnostic testing, a grouping of students and, if necessary, the individualized training; b) work with authentic scientific and technical texts, using of professionally-oriented structures and vocabulary, discussing the scientific and technical problems in the field of educational activities; c) inclusion in the educational process of group forms of work in special specialized laboratories in various thematic areas; d) implementation of research mini-projects both in laboratories and outside the classroom, with a mandatory description of technology or technical facilities; e) development of a language package with a certain number of credits for a full course of study in technical specialties.

Key words: content and language integrated learning, foreign language, establishments of higher technical education.

Постановка проблеми. Сучасні вимоги до вищої освіти в Україні вимагають як від викладачів, та і від студентів принципово нового ставлення до процесу. Це обумовлено не тільки статтями нового Закону про Вищу освіту (Про вищу освіту... 2014), що передбачають можливості та бажаність академічної мобільності студентів закладів вищої освіти, не тільки стандартами Common European Framework of Reference for Languages (CEFR), що є необхідними для спеціалістів різних рівнів та кваліфікацій, але й готовністю самих студентів технічних університетів здобувати необхідні їм знання з максимальної кількості джерел та їх зацікавленістю. Змінюється не тільки політична, соціальна, епідемічна ситуація, а й ставлення до академічної інформації та отриманню знань в цілому: освіта може здобуватися не тільки у будівлі університету – навчатися можливо, використовуючи різні джерела; процес отримання знань вже не є суто особистісною справою – успіх у навчанні базується на індивідуальному старанні студента та роботі в команді; формальна освіта є базою, виключно, для навчання впродовж життя; освіта готує базу і є лінком між студентом та бізнесом, виробництвом, політикою, культурою. Найважливішим у ставленні суспільства до освіти є в тому, що не суттєво, скільки кваліфікацій ти маєш, чи досягнеш ти найбільшого успіху залежить від того, наскільки ти зацікавлений та готовий до співпраці. Такий принцип та бажання адаптувати сучасний процес надання освітніх послуг з іноземної мови допомогли сформулювати цільові настанови даної роботи.

Аналіз досліджень. Можна стверджувати, що сьогодні підхід CLIL пов'язують із, переважно, загальноосвітніми дисциплінами (біологією, хімією, історією, математикою), що, на нашу думку, не є продуктивним у підготовці майбутніх фахівців технічного профілю. Найбільшого сенсу контентне навчання набуває, коли мова йде про спеціальні предмети, де є простір для дискусії, де можливе занурення та найбільша користь від пошуку. Цей підхід розвиває критичне мислення, творчий потенціал, підвищує мотивацію учнів та їх самооцінку.

Ткаля І., Черкашина Н., Огнівенко З. (2020), аналізуючи причини виникнення «предметно-мовного інтегрованого навчання», обґрунтовують свою позицію щодо його впровадження у вищій школі як глобальної тенденції сучасного світового навчання. Серед переваг такої технології підкреслюють:

- її гнучкість стосовно кількості часу на вивчення другої мови;

- можливість проводити навчання другою мовою від низької до високої інтенсивності, включаючи короткострокове інтенсивне навчання;

- можливість варіацій від мовних модулів, заснованих на темах, до підходу, де предмет викладається іноземною мовою.

Дослідження в Нідерландах (Van Kampen, Admiraal & Berry, 2018) дозволило детально дослідити природу та спектр педагогіки викладачів CLIL, а також відмінності між викладачами CLIL різних предметних дисциплін. У результаті дослідження з'явилися три основні висновки. По-перше, викладачі CLIL демонструють використання більшої кількості педагогічних підходів, спрямованих на надання студентам різноманітного внеску та варіантів роботи, ніж підходи, зосереджені на розвитку мови студентів та їх знання дисциплінарної грамотності. По-друге, предметна дисципліна викладача CLIL впливає на педагогічні підходи, які вони використовують. По-третє, існує помітна різниця між видами методичних підходів, які демонструють викладачі CLIL та їх колеги, що використовують традиційні методики.

Разом з тим, поряд з глобальним європейським визнанням доцільності застосування методики CLIL (Commission of the ... 2004-2006), в країнах Азії ще дискутують (Khoiriyah 2021) як зміст, так і мовні результати CLIL, наполягаючи на необхідності пролонгованих досліджень лінгвістичних та академічних результатів такої технології.

Мета статті – проаналізувати ресурси CLIL-технології у вирішенні професійних і освітніх завдань підготовки здобувачів у закладі вищої технічної освіти.

Виклад основного матеріалу. CLIL (Content and Language Integrated Learning – предметно-мовне інтегроване навчання) – це один з порівняно нових і надзвичайно цікавий підхід до навчання, що був рекомендований Європейською комісією для використання у закладах вищої освіти. Раніше мову вивчали переважно для спілкування на побутові теми. У наш час англійська мова – це знаряддя, це мова спілкування серед фахівців, а отже постає потреба більш поглибленого вивчення термінології та міжпредметних зв'язків. CLIL має на меті поєднати вивчення іноземної мови з іншими навчальними предметами. Особливість цього підходу в тому, що знання мови стає інструментом. Особливий акцент – на змісті спеціальних текстів та необхідній спеціальній лексиці. Таким чином, мова інтегрується в програму дисципліни, необхідність занурення до мовного середовища підвищує мотивацію студентів.

Але активно використання методики CLIL не знайшла такої популярності в нашій країні, як у державах Євросоюзу, особливо у технічних ЗВО.

Content and Language Integrated Learning засновується одночасно на двох фокусах: навчальній дисципліні та іноземній мові, що уможлиблює їхнє одночасне викладання і вивчення. Як результат, студенти покращують знання з предмету та мовні й мовленнєві навички. При застосуванні CLIL успішне вивчення контенту (предмету) залежить від знань мови, а формування вищого рівня мови залежить від контенту. Методологія CLIL вимагає спеціальних навчальних ресурсів, що між собою інтегровані, накладаються та вимагають значної концентрації, збалансовані між собою завдяки перехресним зв'язкам та взаємній підтримці. Такий підхід допомагає студентам сформувати відчуття впевненості, експериментуючи з мовою, контентом та організацією навчального процесу. Разом з тим, можна погодитись з думкою, викладеною у дослідженнях (Огнівенко, Черкашина 2020), що незважаючи на широке застосування методики CLIL у багатьох країнах, коло проблем можна чітко узагальнити і звести до таких проблем, як людські ресурси, законодавче обґрунтування, матеріальні та фінансові ресурси забезпечення освітнього процесу.

Дослідження ефективності використання і практика застосування технології CLIL в процесі вивчення іноземної мови та формування вмінь іншомовного професійного спілкування курсантами військових спеціальностей (Брик, Лебошина, 2019) дозволило визначити як найбільш оптимальну стратегію інтегрованого предметно-мовного навчання технологію «scaffolding», яка полягає у всебічній підтримці курсанта, що сприяє зменшенню когнітивного та лінгвістичного навантаження при вивченні дисципліни іноземною мовою. Також в результаті узагальнення науковцями у якості пріоритетних напрямів впровадження підходів та моделей міждисциплінарної інтеграції було визначено:

- створення міждисциплінарних педагогічних тандемів і кластерів;
- формування педагогічної системи підтримки мовного навчання на заняттях за професійно спрямованими дисциплінами та системи підтримки предметного навчання на заняттях з іноземної мови;
- формування міждисциплінарних тем та проєктів;
- розробка профільних курсів іноземною мовою, інтегрованих в зміст профільної освіти.

Основними проблемами при впровадженні системи CLIL є не її складність для викладача

або студента, а скептицизм, який сам підхід може викликати, оскільки більшість людей як серед працівників системи освіти, так і поза нею, звикли до тієї ідеї, що кожен предмет повинен викладатися окремо, у цьому випадку особистий досвід впливає на бачення того, як повинен відбуватися процес навчання. Також окремі дослідники (Potapenko 2014) акцентують увагу на інших факторах і труднощах, які варто враховувати перед застосуванням CLIL технології:

- наявність кваліфікованого викладача мов з необхідними знаннями змісту навчального предмету, знанням підходу CLIL та відповідним рівнем мовної компетенції;
- необхідність співпраці між викладачами мови та фахових дисциплін для викладання мови через предметну область;
- впевненість у розумінні здобувачами ключових термінів та понять англійською мовою;
- протидія викладанню мови викладачами мови та фахових дисциплін через високу відповідальність.

Ми схилиємось до думки, що навчання нерідною мовою на відміну від рідної може завадити розумінню предмету. Результати досліджень (Coyle 2007; Van Kampen, Admiraal & Berry, 2018 et al) свідчать, що студенти, які вивчають предмет за допомогою методики CLIL не тільки не відстають в знаннях від їхніх однолітків, які вивчають предмети рідною мовою, але й засвоюють предмет краще. Це пояснюється тим, що такі студенти розвивають металінгвістичне розуміння предмету. Вони краще усвідомлюють специфіку двох мов і їм краще вдається підібрати правильні слова, щоб передати суть повідомлення. Вони також частіше перевіряють, чи було їхнє повідомлення зрозумілим для адресата, їм легше визначити суть повідомлення з контексту, вони краще послуговуються мовами як інструментом узагалі.

CLIL – це методологія, яка характеризується як «своєчасна», а не «про запас», це не та методологія, що навчає іноземній мові заради самого навчання іноземній мові та можливому використанню мови колись в майбутньому, вона дозволяє використовувати мову вже сьогодні, зараз, при вивченні предмету, його усвідомленні, розумінні міждисциплінарних зв'язків.

Гарантований успіх у професійній діяльності будь-якого спеціаліста технічного профілю залежить, у певній мірі, від рівня володіння іноземними мовами. Так, через постійно зростаючу важливість англійської мови в повсякденному спілкуванні та для професійних, академічних та наукових цілей, відповідне дослідження впровадження CLIL було

здійснене в Технічному університеті в Зволени, Словаччина (Štefková, Danihelová, Kováčiková, 2021). Дослідження проводилося на основі SWOT-аналізу інтерв'ю викладачів університету, вибірка яких складалася з 15 викладачів університету з різним терміном викладацької практики (від 1 до 35 років), вченим званням (від аспірантів до професорів), рівнем володіння англійською мовою відповідно до CEFR (від A1 до C1). Дослідники дійшли наступних висновків:

- змістове знання пов'язане не тільки зі знанням найсучаснішої інформації, але й володінням досвідом і розумінням реальної практики;
- знання мови залишається слабким місцем, і для досягнення результатів здійснення двомовної освіти необхідний мінімальний рівень B1-B2;
- викладачі університету бажають і прагнуть вивчати методику, корисну для впровадження CLIL;
- реальною загрозою є зниження рівня знань, мотивації до навчання та володіння мовою студенти, які вступають до університету;
- втручання керівництва університету може мати значний вплив на міжнародну академічну мобільність студентів, зокрема перебування в програмі Erasmus+ та вимоги, подальшу оцінку двомовного навчання;
- існує ніша для педагогічних закладів, для надання та адаптації методичних курсів викладачам профільних непедагогічних університетів.

Ситуація в Україні виявляється на даному етапі розбалансована. З одного боку, заклади вищої освіти намагаються сформувати та підготувати випускника, як такого, що володіє професійними компетенціями та високою професійною свідомістю, іноземною мовою, що належить до числа найбільш значущих очікуваних результатів навчання. З іншого боку, досягнення цієї мети унеможливується невідповідністю кількості академічних годин, що виділяються на практики з «Іноземної мови» на першому та, особливо другому освітньому рівнях. Практично всі практики підкреслюють залежність успішно складених тестів ЄВІ під час вступу до магістратури та кількістю годин з курсу «Іноземна мова» на бакалавраті, зацікавленістю студентів у її вивченні та прагненні досягнути певного результату. Процес вивчення «Іноземної мови» починається з першого курсу бакалаврського рівня та закінчується у III семестрі (як обов'язкової дисципліни), переривається на 2,5 роки для тих, хто вступає до магістратури, або закінчується взагалі – для тих, хто не бажає цього. Безперечно, мова не йде про збільшення обсягу дисципліни. Університети

намагаються виходити з цієї ситуації шляхом проведення факультативних занять, або організують курси з іноземних мов – необхідність підтримувати існуючий рівень знань – але це не є удосконаленням, або формуванням професійних навичок відповідного вимогам та бажанням рівня. Саме в цих умовах найбільш актуальним є застосування саме CLIL підходу, що не потребує перегляду годин навчальних планів: в умовах реального навчального процесу доцільне інтенсивне використання академічних годин професійно орієнтованих освітніх компонент – двомовні заняття, дуальні робочі програми, сучасні підходи до підбору навчального матеріалу, організація (можливо, сертифікатної) програми «Академічна Іноземна Мова» для викладачів профільних дисциплін з професійної комунікації, що забезпечить можливість проведення занять іноземною. Таким чином, заклади вищої освіти та факультети немовного профілю, впроваджуючи CLIL технології, отримають певний ресурс, що дозволить вирішити ряд професійних і освітніх задач.

Наші попередні дослідження (Байша, Стеценко, 2021), що базувалися на практичному досвіді застосування CLIL у навчанні студентів бакалавріату Херсонського національного технічного університету за напрямом підготовки 073 “Менеджмент”, показали серед переваг предметно-мовного інтегрованого навчання:

- підвищення мотивації студентів до вивчення професійно орієнтованих дисциплін іноземною мовою;
- покращення іншомовної компетентності здобувачів;
- удосконалення умінь інтеркультурної комунікації і самостійного навчання здобувачів.

Інтердисциплінарність CLIL реалізується через конструктивно-когнітивні психологічні підходи, інтеграцію предметів, поєднання численних методів та тактик. CLIL сприяє формуванню істинної мотивації, самооцінці, визначенню цілей самими студентами.

Подальша практика застосування методики CLIL зі здобувачами технічних спеціальностей показала, що це дозволяє:

- 1) утримувати потрійний фокус на мові, контенті, навичках;
- 2) розробляти та використовувати лінгвістично та пізнавально-релевантні матеріали;
- 3) допомогти студентам розпізнавати міжпредметні зв'язки;
- 4) використовувати мультимедіа по максимуму;

5) сформувані стратегії та критерії для навчання поза аудиторією та поза стінами навчального закладу;

6) оцінити навчальні ресурси та оточення й визначити потенційні труднощі та способи їхнього усунення;

7) сформувані навички, необхідні для підвищення співпраці щодо відбору, створення та адаптації навчальних матеріалів.

Основними рисами методики CLIL можна відзначити: паралельні фокуси, затишний та збагачуючий навчальний простір, автентичність, активне навчання, підтримка, співпраця.

Безперечно, можна підтримати думку науковців (Ударцева С., Ударцева Т., Ахметова Д., 2017), що головними вимогами щодо підготовки молодого сучасного спеціаліста, що має вищу технічну освіту, залишається, в першу чергу, необхідність наближення контенту та методів викладання до практичних потреб студентів. Задля формування іншомовної професійної комунікативної компетенції у процесі роботи з автентичними текстами науково-технічної літератури є бажаним використання структур професійно-орієнтованої лексики, що має містити аналіз та дискусії з науково-технічної проблеми за профілем. Робота з текстом передбачає занурення у зміст, оволодіння лексикою та термінологією. На основі цих текстів можливо та ефективно виконання міні-проектів, які можуть бути реалізовані безпосередньо у своїх лабораторіях, поза аудиторією. Використовуючи накопичений досвід та лексику, вони можуть досліджувати та описувати технології або об'єкти. Наприклад студентам-механікам (факультет інженерії та транспорту) можна запропонувати змонтувати власне відео із власними коментарями з теми «Будова та робота двигуна», виконанню такого проекту передувало вивчення спеціальної термінології. Групі студентів, які спеціалізуються на інженерно-технічних аспектах використання водних ресурсів, або нетрадиційних джерел енергії – відео-проект про використання ресурсів Дніпра/Дністра/Буга та інш. Кожне заняття має супроводжуватися груповою роботою з різних тем спеціальності, можливо у спеціальній профільній лабораторії.

Також акцентуємо, що розширення впровадження практики подвійних дипломів, збільшення долі іноземних викладачів та кількості предметів, що викладаються іноземною мовою – успіх, якому завжди передують кропітка робота викладачів іноземних мов:

вже на початковому етапі навчання пропонується практика проведення діагностичного тестування, за результатами якого з'ясується рівень володіння мовою та здійснюється групування студентів за цими рівнями. Це може обумовити вибір студентами й так званого мовного пакету з певною кількістю кредитів для проходження повного курсу навчання за технічними спеціальностями. Це, також, призведе до розширення академічної свободи університету у модернізації змісту навчальних програм, що дозволить урізноманітнити дисципліни компонента вибору, що відповідає запиту роботодавців, збільшить кількість студентів університету, які мають змогу та бажання отримати технічну вищу освіту за кордоном (академічна мобільність та стажування).

Висновки. Знання іноземної мови збільшує конкурентоздатність спеціаліста-випускника на ринку праці та сприяє міжнародній академічній і професійній мобільності. Можемо стверджувати, що технологія і методи предметно-мовного інтегрованого навчання є одним з ефективних освітніх ресурсів, що демонструє високу результативність, його доцільно використовувати у викладанні іноземної мови спільно з фаховими дисциплінами, розширюючи, таким чином, загально-освітній простір здобувача за рахунок функціонального підходу до іншомовної підготовки.

До основних рис застосування і проблемних моментів CLIL-технології, зокрема у вирішенні професійних і освітніх завдань підготовки здобувачів закладу вищої технічної освіти, відносимо:

- проведення діагностичного тестування, за результатами якого з'ясується рівень володіння мовою та здійснюється групування студентів і за потреби індивідуалізоване навчання;
- роботу з автентичними науково-технічними текстами, використання структур професійно-орієнтованої лексики і дискусії з науково-технічної проблеми за профілем освітньої діяльності;
- включення у освітній процес групових форм роботи у спеціальних профільних лабораторіях з різних тематичних напрямів за спеціальністю;
- виконання дослідницьких міні-проектів, які можуть бути реалізовані безпосередньо у лабораторіях або поза аудиторією, з обов'язковим описом технології або технічних об'єктів;
- розробка мовного пакету (окремої програми) з певною кількістю кредитів для проходження повного курсу навчання за технічними спеціальностями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Commission of the European Communities Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004–2006. URL: http://www.saaic.sk/eu-label/doc/2004-06_en.pdf.
2. Coyle D. Content and Language Integrated Learning: Towards a Connected Research Agenda for CLIL Pedagogies. International Journal of Bilingual Education and Bilingualism. 2007. Vol. 10. № 5. P. 543–562.

3. Khoiriyah. Content and Language Integrated Learning (CLIL) in Indonesian Context: an Overview. *Jurnal Pendidikan Progresif*. 2021. Vol. 11. No. 3. P. 587–601. URL: <http://dx.doi.org/10.23960/jpp.v11.i3.202110>
4. Potapenko L. Content and Language Integrated Learning: Theoretical Sketches. 2014. *Financial Space*. № 4 (16). P. 211–215
5. Štefková J., Danihelová Z., Kováčiková E. Implementation of CLIL at Technical University Focusing on CLIL Teacher Profile. *Advanced Education*. 2021. Vol. 19. P. 89–102. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.240313>
6. Van Kampen E., Admiraal W. & Berry A. Content and Language Integrated Learning in the Netherlands: Teachers' Self-Reported Pedagogical Practices. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. 2018. Vol. 21. №. 2. P. 222–236. URL: <https://doi.org/10.1080/13670050.2016.1154004>
7. Байша К.М., Стеценко Н. Використання предметно-мовного інтегрованого навчання у професійній підготовці менеджерів. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*. 2021. №. 32. Т. 1. С. 37–41. URL: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-1.7>
8. Брик Т., Лебошина Н. Використання CLIL (інтегрованого предметно-мовного навчання) у формуванні та розвитку вмінь іншомовного професійного спілкування майбутніх офіцерів у вищих навчальних закладах. *Молодий вчений*. 2019. № 5.1 (69.1). С. 41–43.
9. Огнівенко З., Черкашина Н. Предметно-мовне інтегроване навчання як засіб підвищення мотивації до вивчення іноземної мови. *Проблеми сучасної освіти*. 2020. № 10. С. 61–64. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuededu/article/view/16049>
10. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII / Редакція від 25.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#top>
11. Ткаля І., Черкашина Н., Огнівенко З. CLIL як глобальна тенденція сучасної світової педагогіки. *Проблеми сучасної освіти*. 2020. № 11. С. 59–62. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuededu/article/view/17648>
12. Ударцева С., Ударцева Т., Ахметова Д. Изучение опыта в обучении профессионально ориентированному иностранному языку в технических вузах зарубежных стран и Республики Казахстан. *Молодой ученый*. 2017. № 1(135). Ч. 5. С. 472–475.

REFERENCES

1. Commission of the European Communities Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004–2006. URL: http://www.saaic.sk/eu-label/doc/2004-06_en.pdf.
2. Coyle D. Content and Language Integrated Learning: Towards a Connected Research Agenda for CLIL Pedagogies. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. 2007. Vol. 10. № 5. P. 543–562.
3. Khoiriyah. Content and Language Integrated Learning (CLIL) in Indonesian Context: an Overview. *Jurnal Pendidikan Progresif*. 2021. Vol. 11. No. 3. P. 587–601. URL: <http://dx.doi.org/10.23960/jpp.v11.i3.202110>
4. Potapenko L. Content and Language Integrated Learning: Theoretical Sketches. 2014. *Financial Space*. № 4 (16). P. 211–215
5. Štefková J., Danihelová Z., Kováčiková E. Implementation of CLIL at Technical University Focusing on CLIL Teacher Profile. *Advanced Education*. 2021. Vol. 19. P. 89–102. URL: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.240313>
6. Van Kampen E., Admiraal W. & Berry A. Content and Language Integrated Learning in the Netherlands: Teachers' Self-Reported Pedagogical Practices. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. 2018. Vol. 21. №. 2. P. 222–236. URL: <https://doi.org/10.1080/13670050.2016.1154004>
7. Baysha K., Stetsenko N. Vykorystannya predmetno-movnoho intehrovanoho navchannya u profesyniy pidhotovtsi menedzheriv. [Introduction of the Content and Language Integrated Learning Methodology in Professional Training of Managers.]. *Innovatsiyna pedahohika: naukovyy zhurnal*. 2021. №. 32. V. 1. P. 37–41. URL: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-1.7> [in Ukrainian]
8. Bryk T., Lyeboshyna N. Vykorystannya CLIL (intehrovanoho predmetno-movnoho navchannya) u formuvanni ta rozvytku vmin' inshomovnoho profesynoho spilkuvannya maybutnikh ofitseriv u vyshchikh navchalnykh zakladakh. [Use of clil in the forming prospective officers' skills of foreign language professional communication in higher military educational institutions] *Molodyy vchenyy*. 2019. № 5.1 (69.1). С. 41–43 [in Ukrainian]
9. Ohnivenko Z., Cherkashyna N. Predmetno-movne intehrovane navchannya yak zasib pidvyshechennya motyvatsiyi do vyvchennya inozemnoyi movy. [Content and Language Integrated Learning as a way to improve motivation for learning foreign languages] *Problemy suchasnoyi osvity*. 2020. № 10. С. 61–64. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuededu/article/view/16049> [in Ukrainian]
10. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01 lypnia 2014 roku № 1556-VII [Law on Higher Education] / Redaktsiia vid 25.09.2020, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#top> [in Ukrainian]
11. Tkalya I., Cherkashyna N., Ohnivenko Z. CLIL yak hlobalna tendentsiya suchasnoyi svitovoyi pedahohiky. [CLIL as Reflection of Contemporary Global Trend] *Problemy suchasnoyi osvity*. 2020. № 11. С. 59–62. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuededu/article/view/17648> [in Ukrainian]
12. Udartseva S., Udartseva T., Akhmetova D. Izucheniye opyta v obuchenii professional'no oriyentirovannomu inostrannomu yazyku v tekhnicheskikh vuzakh zarubezhnykh stran i Respubliki Kazakhstan. [The Study of Experience in Teaching a Professionally Oriented Foreign Language in Technical Universities of Foreign Countries and the Republic of Kazakhstan] *Molodoy uchenyy*. 2017. № 1(135). Ч. 5. С. 472–475 [in Russian]